

Національна академія наук України
Інститут археології

Національний університет
«Києво-Могилянська Академія»
Кафедра археології

ВІД ПАЛЕОЛІТУ ДО КОЗАЦЬКОЇ УКРАЇНИ

FROM PALAEOLITHIC TO COSSACK UKRAINE

Анотації Міжнародної конференції
до століття Дмитра Яковича Телегіна

Київ, 21—23 листопада 2019 року

УДК 902(4)''63/65''(08)

В 42

В 42 Від палеоліту до козацької України: Анотації Міжнародної конференції до 100-літнього ювілею Дмитра Яковича Телегіна. Київ, 21—23 листопада 2019 року. — Київ: Видавець Олег Філюк, 2019, 104 с.

ISBN 966-452-229-13

Публікуються анотації 78 доповідей, прочитаних на чотирьох секціях конференції, тематика яких входить до широкого кола наукових інтересів Д.Я. Телегіна — археології кам'яної доби, енеоліту, бронзи, українського козацтва, а також антропології та індоевропеїстики.

Розраховано на археологів, антропологів, краєзнавців — усіх, кого цікавить археологія.

УДК 902(4)''63/65''(08)

Затверджено до друку Вченою радою Інституту археології НАН України
19.12.2019, протокол № 9

Наукові редактори:

д.і.н., професор Л.Л. Залізняк,
к.і.н. І.Д. Потехіна

Редактори-упорядники:

к.і.н. Д.Л. Гаскевич,
к.і.н. Т.І. Слободян

ISBN 966-452-229-13

© Автори статей, 2019

© Інститут археології НАН України, 2019

© Видавець Олег Філюк, 2019

ЗМІСТ

Оргкомітет конференції	10
Вступ	11
Asadov V.A. Ritual of pitcher burials of Caucasian Albania	15
Bobak D., Komar M., Łanczont M., Mroczek P., Nowak A., Poltowicz-Bobak M., Standzikowski K., Szpunar K. Palaeolithic settlement in the South-Eastern Poland	16
Demay L., Vasiliev P., Belyaeva V., Kulakovska L., Stupak D., Péan S., Patou-Mathis M. The modalities of settlements by human groups during the first part of the Upper Pleniglacial from the animal remain studies in Ukrainian archaeological sites	17
Dolbunova E., Mazurkevich A., Gorodetskaya S., Hamon C. New investigations of early Neolithic materials from the Rakushechny Yar site	18
Gerber D., Kiss V., Kulcsár G., Szeverényi V., Hajdu T., Köhler K., Szeifert B., Serlegi G., Fábíán Sz., Mende B. G., Szécsényi-Nagy A. Bioarchaeological analyses of Bronze Age burials from the Carpathian Basin	19
Gresky J., Berezina N. Fractures of hand and feet — an underrepresented topic in anthropological research but of utmost interest in reconstructing living conditions of ancient people	20
Hrytskevich D. Pathological manifestations on paleoanthropological material from rural burials of 14—16 centuries from the territory of Polotsk land	21
Kadrow S. Early Neolithic in SE Poland — cultural transformation	22
Kaiser E., Gavrylyuk N., Kashuba M., Hellström K., Kulkova M., Schneider G., Winger K. The pottery from Late Bronze and Early Iron Age settlements north of the Black Sea. Multidisciplinary analyses	22
Khrustaleva I., Kriiska A. Stone Age dwellings on the territory of modern Estonia	24
Kirkinen T.K., Mannermaa K., Mykhailova N. Burying in the wild animals skins in Northern Europe: ethno-archaeological analysis	25
Kotula A. Contact and Adaptation — The site Dąbki in Poland and the introduction of pottery into the Western Baltic Sea area	26

Libois T. Investigating the Aurignacian-Gravettian «Transition» East of the Carpathians	27
Lillie M., Budd Ch. Isotopic studies of prehistoric diet in Ukraine: Fact, Fiction and Fantasy	28
Macane A., Nordqvist K. Amber and Stone Age hunter — gatherer burials on the eastern coast of the Baltic Sea	29
Mallory J.P. The evolution of the Steppe Model of Indo-European origins	29
Molnár E., Spekker O., Bereczki Z., Masson M., Pálfi G. Tuberculosis in the Neolithic Period of South-Eastern Hungary	30
Nikitin A. A comprehensive summary of the Dereivka I cemetery — from the Epipaleolithic to the Bronze Age	31
Nikitin A. New genetic data from the Usatovo culture site at Mayaki suggest a population turnover at the dawn of the spread of Indo-European languages	32
Seyidov A.G. Southern Caucasus as a centre of formation of the Neolithic and Chalcolithic (based on materials from the Nakhchivan Autonomous Republic, Azerbaijan)	33
Turek Ja. Corded Ware and Bell Beaker Phenomena — The 3rd Millennium BC East-West Connection	34
Yazepenka I., Yanish Ye., Varanenka A. New data as a result of the Dnieper-Donets culture settlements research in south-eastern Belarus	35
Yemialyanchyk V. Medieval population of Polotsk according to anthropological data	36
Zeynalov A.A. Ancient Paleolithic of Azerbaijan — the 50th anniversary of the discovery	37
Андрійович М. Ознака мобільності та культурного обміну? Кераміка з лінійним орнаментом з Лисогірського неолітичного могильника	38
Беленко М. Мисливська зброя стоянки Вись	39
Беляєва В. Загальне та особливе поселенських комплексів Пушкарів і	39
Біляєв О., Біляєва С. З історії експедиції «Дніпро — Донбас»	40

Болтрик Ю. Січова система оповіщення про наближення небезпеки (археологічні реалії)	41
Бурдо Н. Інтер'єр в архітектурі культурного комплексу Трипілля—Кукутень (проблеми вивчення, інтерпретації та реконструкції)	43
Васильєв П. Крем'яний комплекс верхньопалеолітичної стоянки Пушкарі і за матеріалами Розкопу VII	44
Весельський А. Середньопалеолітичні місцезнаходження Сеферек Коба I та II за матеріалами розвідок 2013 року в АР Крим	45
Вєтров Д. Мікролітичний комплекс гравецьких стоянок басейну р. Велика Вись	45
Виногородська Л. Замок в оборонній системі Побужжя (за історико-археологічними даними)	46
Відейко М. Трипільська культура і «перша курганна хвиля»: підгрунття і реальні події у світлі сучасних відомостей	47
Вотякова О. Техніко-типологічний аналіз індустрії шару II стоянки Малий Раковець IV	48
Гаврилюк Н., Кашуба М., Кулькова М. Біла паста з лискованої кераміки Жаботинського поселення	49
Гаскевич Д., Ендо Е., Кунікіта Д., Яневич О. Нові радіовуглецеві дати буго-дністровської субнеолітичної культури	50
Гершкович Я. Повертаючись до стратиграфії Ушкальського поселення	52
Главенчук А. Технологія обробки кварцу і його застосування на пізньопалеолітичному поселенні Анетівка 2	53
Грицюта О. Попередні результати трасологічного дослідження скребків високої форми верхньопалеолітичного поселення Анетівка I	54
Демченко О. Екологічна інтерпретація духовної культури неолітичного населення Дніпровського Надпоріжжя	55
Долженко Ю. Населення міста Вінниця у XVII—XIX ст. за результатами краніологічних досліджень	55
Духін О. Керамічне сопло з поселення зрубної культури в ур. «Несподіване» на Осколі	57

Залізник Л. Д.Я. Телегін і доба культуротворення в мезолітознавстві України	57
Залізник Л. Д.Я. Телегін — один з першовідкривачів найдавніших індоєвропейських спільнот східної Європи	58
Залізник Л., Яневич О. Пізньомезолітична стоянка Ласпі-7 на Південному березі Криму (Україна)	60
Іванова С. Імпорт або імітація: про особливості буджакської культури Північно-Західного Причорномор'я	61
Кіосак Д., Радченко С., Тубольцев О., Котова Н., Джос В. Д.Я. Телегін та кукрекський комплекс Кам'яної Могили 1 у світлі нових досліджень	62
Клочко В. Металеві сокири кінця середньої — початку пізньої бронзи України	63
Козак О., Болтрик Ю., Яніш Є. Мисливці на качок з Арабатської стрілки. Фізичний тип та захворювання людей ямної культури західного Приазов'я	64
Козак О., Ушкова Ю. Трепанції на теренах України. Доба бронзи	65
Кононенко О. Вістря радомишльських стоянок: порівняльний аналіз	65
Корвін-Піотровський О., Потехіна І. Міграції малих популяцій в контексті культурогенези населення трипільської культури	67
Кротова О. Амвросіївське кістковище бізонів та особливості його використання	68
Кублій М. Osteологічні дослідження давньоруського шару пам'ятки Огрінь-8	69
Кулаковська Л. Типологічні аспекти мікоксської індустрії шару II-а стоянки Королево	70
Куштан Д. Ще раз про Старосільський скарб доби пізньої бронзи з Черкащини	71
Литвиненко Р. Культурне коло Бабіне: потенціал гендерних досліджень	72

Лозовська О. Озерні поселення Верхньої Волги на межі 7—6 тис. до н.е.: екологія та господарство (за матеріалами стоянки Замостя 2)	74
Ляшко С. Дмитро Якович Телегін — провідник модерних напрямів археології в Україні	75
Манько В., Теліженко С. Стоянка донецької культури Бондариха II на Сіверському Дінці	76
Манько В., Чхатарашвілі Г. Поширення індустрій з ручною відтискнуою технікою у ранньому голоцені. Середній Схід — Кавказ — Україна	77
Махортих С., Котова Н., Джос В. Нові поховальні комплекси доби ранньої бронзи поблизу Кам'яної Могили	78
Назарова Т. Антропологічний склад населення Херсонеса—Херсона X—XIII ст.	79
Науменко О. Методологія експериментальних досліджень у рамках курсу «Експериментальна археологія» й археологічних практик	80
Нездолій О. Палеолітичне місцезнаходження Викняна балка 10 у Центральній Україні: дослідження 2018 року	81
Нераденко Т. Молюхів Бугор в працях Д.Я. Телегіна та сучасних дослідженнях	82
Ногін Є., Герасименко Н. Підсумки досліджень 2006—2019 рр. неолітичних пам'яток в басейні р. Сейм на Чернігівщині	83
Отрощенко В. Антропоморфна скульптура доби бронзи в контексті ранньої іконографії індоєвропейців	84
Панковський В., Овчинников Е., Корвін-Піотровський О. Кістково-рогова індустрія з новітніх розкопок у Тальянках згідно слідознавчих спостережень	86
Пашкевич Г. Нові археоботанічні матеріали трипільської культури	86
Пивоваров С. Навчання Д.Я. Телегіна в Чернівецькому університеті і перші кроки в археології	87

Піструіл І. Мікропластини з притупленим краєм та проблема виділення археологічних культур (на прикладі верхньопалеолітичних пам'яток степового Побужжя)	88
Пічкур Є. Характерні риси кременевої індустрії володимирівської групи трипільської культури	89
Потєхіна І. Формування енеолітичного населення Північно-Західного Причорномор'я за антропологічними і археогенетичними даними могильників усатівської культури	91
Потєхіна І. Праіндоевропейці Північного Причорномор'я у світлі антропології і археогенетики	92
Прядко О. Давньоруське городище Залізьки на переяславському Лівобережжі Дніпра	93
Пустовалов С. Дмитро Якович Телегін і радіовуглецеве датування	93
Рассамакін Ю. Середній Стіг II: сучасний стан вивчення степового та лісостепового енеоліту	94
Рудич Т. Формування антропологічного складу населення Середнього Подніпров'я доби козацтва. Степовий внесок	94
Самойленко Л. Київський університет імені Тараса Шевченка у життєписі Дмитра Яковича Телегіна	96
Сегеда С. Соловецьке ув'язнення, історія могили і візуальний образ кошового отамана Петра Калнишевського	96
Слободян Т. Антропологічне дослідження Пирогівського могильника: нові дані у вивченні поховального обряду населення зарубинецької культури	97
Сминтина О. Роль екологічної парадигми у формуванні сучасної проблематики української археології кам'яної доби у світлі наукового доробку Д.Я. Телегіна	97
Сніжко І. Знаряддя із вторинною обробкою пізньопалеолітичної стоянки біля с. Кам'янка	98
Старенький І., Левінзон Є. Розвідки на Середньому Дністрі 2009—2019 рр.	99
Степанчук В. Внесок Д.Я. Телегіна в дослідження палеоліту України	100

Тарасенко І. Пам'ятки доби енеоліту — бронзи, досліджені новобудовними експедиціями у районі спорудження Каховського водосховища	101
Теліженко С. Маловідомі матеріали з досліджень Д.Я. Телегіна на Луганщині	102
Титова О. Роль Д.Я. Телегіна у вивченні та збереженні матеріальної культурної спадщини Українського козацтва	103
Товкайло М. Нові дослідження мариупольського могильника на Гарді	104
Тубольцев О. Об'ємні кластери керамічного посуду пам'ятки ямної культури Генералка 2	105
Усик В. Середній палеоліт Королево: культурний шар II. Технологія первинного розколювання за даними ремонту	107
Чабай В., Ступак Д., Весельський А., Дудник Д. Верхньопалеолітична стоянка Бармаки. Результати нових досліджень	107
Черновол Д. Ієрархія споруд трипільської культури	109
Чуб Н. Наземний транспорт трипільської культури	110
Чхатарашвілі Г., Манько В. Кобулеті. Поселення доби раннього голоцену у Південно-Східному Причорномор'ї (Грузія, Аджарія)	111
Шарафанов О. «Миколаївщина козацька»: міждисциплінарний підхід в історико-краєзнавчому дослідженні феномену українського козацтва	112
Шевченко А. Археогенетичні дані до проблеми індоєвропеїзації балтійської культурно-історичної провінції	113
Шидловський П., Мамчур Б., Чимирис М., Réan S. Кістяні вироби із господарчої ями Межиріцької стоянки: інтерпретація об'єкту	114
Адреси учасників конференції	116

Д.Я. Телегін, приділяли значну увагу питанням зв'язку особливостей культури давніх людей з природно-географічною специфікою середовища, у якому проходило їхнє життя.

Предметом аналізу у даній доповіді виступають питання, які порушував Д.Я. Телегін у палеоекологічному контексті та їхній вплив на формування сучасної проблематики української археології мезоліту та неоліту. Так, зокрема, будуть розглянуті поставлена ним проблема реконструкції палеогеографічного середовища на підставі археологічних джерел, питання про співвідношення палеокліматичних етапів голоцену з періодизацією мезолітичних та неолітичних пам'яток території сучасної України, його підхід до палеоекологічного районування Степової України та Дніпровського Надпоріжжя та деякі інші питання. В результаті буде висвітлено роль наукового доробку Д.Я. Телегіна у формуванні сучасної екологічної парадигми вітчизняної археології кам'яної доби.

1 — Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна.

Сніжко Ірина¹ (Харків, Україна)

ЗНАРЯДДЯ ІЗ ВТОРИННОЮ ОБРОБКОЮ ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНОЇ СТОЯНКИ БІЛЯ с. КАМ'ЯНКА

Стоянка біля с. Кам'янка Харківської області знаходиться на мисі при впадінні в р. Сіверський Донець правої притоки р. Суха Кам'янка. Відкрита 2004 р. та досліджувалась експедицією ХІМ. Загальна розкопана площа становить 207 м². Колекція налічує 7902 артефакти, знарядь із вторинною обробкою 78 екземплярів, що становить 0,99%. Незначна кількість предметів цієї групи типова для пам'яток, розташованих поблизу виходів крем'яної сировини, де первинна обробка відбувалась безпосередньо на території поселення.

Скребоків та скребловидних знарядь 16. Серед скребоків значно переважають кінцеві на відщепях та пластинах — їх 9, інші 3 — подвійні.

Скребловидні знаряддя виконані на масивних сколах формування/підправки нуклеусів. Серед 20 різців половина — серединні, 5 кутових, 2 бокові, плаский, багатофасетковий та подвійний. Виготовлені на відщеплах, пластинах, масивних сколах та залишкових нуклеусах. Виїмчасті знаряддя на відщеплах, пластинках та сколі підправки нуклеусу представлені 11 екземплярами. Робочий елемент чотирьох проколок сформований кількома сколами на відщеплах, в одному випадку знаряддя поєднане із серединним різцем. 11 відщепів та пластинок мають ретушовані ділянки. Мікропластинки з притупленим краєм представлені двома цілими формами та 11 фрагментами. Висока трапеція на неправильній пластинці, масивна пластина з виділеним ретушшю кутовим елементом, стамескоподібне знаряддя на масивному сколі з нуклеуса, дископодібне знаряддя з ретушованою ділянкою поки представлені в одному екземплярі. Цікавою є знахідка трьох наконечників з виїмкою (цілий та 2 у фрагментах).

В цілому набір знарядь характерний для епігравецьких пам'яток, хоча присутність в ньому наконечників з виїмкою викликає ряд питань і спонукає до подальших досліджень.

1 — Український державний університет залізничного транспорту, Харків, Україна.

Старенький Ігор¹ (Кам'янець-Подільський, Україна),
Левінзон Євгеній² (Кам'янець-Подільський, Україна)

РОЗВІДКИ НА СЕРЕДНЬОМУ ДНІСТРІ 2009—2019 рр.

У доповіді йдеться про результати розвідкових досліджень на багатошаровому поселенні Татариски поблизу с. Смотрич Кам'янець-Подільського району, що неодноразово проводилися у 2009—2014 р. П.А. Болтанюком та І.О. Стареньким. Окрім того, йдеться про розвідки П.А. Болтанюка й О.Д. Могилова 2012, а також І.О. Старенького та Є.Ю. Левінзона 2019 р. на багатошаровому поселенні біля с. Малинівці Кам'янець-Подільського району. Подається характеристика різночасового матеріалу: пізнього палеоліту, культури Трипілля—Кукутень (декількох